

Dossier

PARTICIPACIÓ I CIUTADANIA: EXPERIÈNCIES EUROPEES AMB GENT GRAN

ALAN WALKER. Professor de Política Social. Departament d'Estudis Sociològics. Universitat de Sheffield

Introducció

El tema d'aquesta conferència és la participació política de la gent gran. Aquest és un dels temes més importants amb què s'enfronta la Unió Europea i els seus Estats membres, perquè els processos d'envelliment de la societat, que són comuns a tots ells, qüestionen la naturalesa d'unes institucions democràtiques que es van constituir quan la societat europea tenia una estructura d'edats molt diferent. Aquestes institucions són encara adequades? Poden admetre l'aspiració creixent de la gent gran d'expressar-se per ells mateixos? Malgrat la significació política de la gent gran, sorprèn que s'hagin fet pocs comentaris científics sobre les polítiques per a aquest grup de població a Europa, molt lluny de l'extensa recerca feta als Estats Units. Tanmateix, s'estan produint canvis en tots els sectors socials.

Aquesta conferència té tres parts principals. Primer veurem la realitat canviant de la participació política i la representació de la gent gran a Europa, que, en el període posterior a la Segona Guerra Mundial, en la majoria dels països va quedar exclosa de moltes de les institucions de representació i participació política, fins i tot dels sindicats i els partits polítics. Aquest procés d'exclusió social generalment no ha estat producte d'una discriminació conscient, sinó d'un error en l'adaptació de les institucions a una estructura sociodemogràfica canviant i, per tant, ha format part d'un error polític general que discrimina per edat en el seu impacte. El resultat és la paradoxa política de la gent gran: n'hi ha

molts, però tenen poca influència. Això suggereix també que l'edat, per ella mateixa, no és una base coherent per a la mobilització política (d'això, en parlaré més endavant). Per ara n'hi ha prou amb reconèixer que la política de la gent gran es mou molt en tots els aspectes i que hi ha un augment d'acció més directa per part de la mateixa gent gran. Cal considerar el motiu d'aquesta transformació i les seves derivacions polítiques.

Encara que hi ha una tendència cap a un augment de l'activitat política d'aquest segment de la població, no s'ha d'exagerar: la major part de les persones grans d'Europa no formen part d'aquest moviment nou. A més, en segon lloc, hem de considerar breument les barreres econòmiques, socials i personals que impedeixen l'increment de l'activitat política de la gent gran.

La tercera part d'aquesta conferència parla del futur de la política de la gent gran: ¿Aquests esdevindran una força política més unificada i expressiva, tal com s'esdevé als Estats Units? ¿Quin impacte tindrà l'estructura demogràfica canviant dels Estats membres en la participació i la representació política de la gent gran? Dit d'una altra manera, ¿l'edat esdevindrà una base de mobilització política més significativa?

Tendències en la participació i la representació política

Durant força temps després de la Segona Guerra Mundial, la política relacionada amb la gent gran es va caracte-

ritzar per l'aquiescència i la condescendència. La gent gran estava exclosa de gran part dels sistemes polítics i de presa de decisions a causa d'un procés de separació, perquè en retirar-se deixaven de participar en les estructures i les institucions econòmiques formals. La jubilació creava una exclusió social i política que separava la gent gran d'algunes de les fonts principals de consciència política i de canals de representació. Als Estats del nord de la Unió Europea, aquesta exclusió va contribuir a crear una percepció popular de passivitat de la gent gran, i als Estats del sud aquesta imatge de passivitat també era producte de la cultura i de la mateixa fortalesa de la solidaritat familiar. Aquesta percepció popular va alimentar estereotips discriminatòris que retrataven la gent gran com a inactiva, conformista, orientada vers la família i, per tant, no interessada en la participació política. La comunitat científica va col·laborar amb teories socials que volien explicar la passivitat social i política de la gent gran. Per exemple, la teoria sociològica de la desvinculació es va introduir als Estats Units al principi dels anys seixanta: deia que l'envelliment consistia inevitablement en un procés de desvinculació entre la persona gran i els altres membres de la societat (Cumming i Henry, 1961). Dit d'una altra manera, no s'esperava que participessin activament en la vida social i política. Ben

1. Conferència presentada al Consell de Benestar Social de Barcelona, el 18 de juny de 2001. Traducció de Maria Teresa Massons.

segur que a cada país hi havia individus que contradieien l'estereotip, però aquí es parla de les tendències generals.

Hi havia altres factors que limitaven la participació política de bona part de la gent gran en el període de la postguerra. En general, l'edat era menys significativa que avui: hi havia menys persones grans i amb menys salut, i la jubilació encara era un regulador clau d'entrada en la gent gran. En termes polítics, la gent gran també destacava menys, perquè l'atenció es dirigia fonamentalment cap a la reconstrucció de l'estructura física d'Europa i a establir les bases de l'estat de benestar. És per això que la política en relació amb la gent gran reflectia la política general europea de l'època: estava dominada per les divisions tradicionals de classe i religió, i amb un corporativisme que ajudava a contenir els conflictes dins el sistema polític.

L'eclosió dels grups de pressió

Va ser en aquell moment que en la política europea es van crear els grups de pressió que representaven els interessos de la gent gran a la major part dels països del nord, en l'àmbit local o nacional, o en tots dos. Sovint els grups de pressió nacionals representaven sectors específics de la població gran, com els funcionaris jubilats. Van aparèixer a l'escena política en moments diferents i en països diferents.

Al Regne Unit aquests grups de pressió van sorgir als anys quaranta i cinquanta, i n'hi ha alguns que poden

remuntar els seus orígens a principi del segle xx. A Portugal van sorgir a la meitat de la dècada dels setanta. A Alemanya, l'Associació de Víctimes de la Guerra, Discapacitats i Pensionistes (VdK) es va crear l'any 1917 i es va reconstituir a la República Federal el 1950; i actualment té més d'un milió de membres. Una associació similar representa els funcionaris jubilats (BRH) i té uns vuitanta mil membres (Alber, 1995). Als Països Baixos, les tres associacions de gent gran reflecteixen els tres pilars ideològics de la societat neerlandesa (protestants, catòlics, socialistes). Una estructura de dos pilars es pot trobar a Àustria, però només és política: els socialdemòcrates i els conservadors catòlics han patrocinat determinades associacions en un espectre molt ampli. Les associacions de pensionistes han existit des dels anys cinquanta: les Associacions de Pensionistes (socialdemòcrates) i la Federació de Gent Gran (conservadora) diuen que al voltant del 38% o més de la gent gran (de més de seixanta anys) hi estan associats (Leichsering, 1996). En alguns països, els sindicats nacionals han establert seccions especials per a jubilats, però solament a Itàlia han estat la base d'una representació directa (més del 20% de la gent gran pertany a les seccions de jubilats de les tres centrals sindicals principals).

Tot i tenir molts membres, alguns dels grups de pressió i altres organitzacions constituïdes durant els anys cinquanta, seixanta i setanta no es van preocupar especialment de la mobilització política de la gent gran. En comptes

d'això, es van orientar vers la representació de la gent gran en el món polític. Van formar l'equivalent europeu d'allò que Estes, als Estats Units, va anomenar "la iniciativa de la gent gran". En aquest sentit, per tant, la política per a la gent gran en aquest període va ser negociar per aconseguir avantatges públics en el context d'un consens compartit sobre les possibilitats de la política i l'assumpció d'un desenvolupament progressiu del benestar i de la justícia del cas que defensaven.

Si mirem enrere, confiant en una visió posterior, podem considerar aquest període en l'evolució de la política per a la gent gran com de formació, on van néixer o renéixer moltes institucions que continuen representant els interessos actuals de la gent gran. Amb tot, som en una fase qualitativament diferent en la història política de la gent gran a Europa.

La nova política per a la gent gran

Què vol dir "nova" política per a la gent gran? Hi ha dues perspectives bàsiques diferents però que estan relacionades: el nivell macro i el nivell micro. Em concentraré fonamentalment en aquest darrer, però cal esmentar que en el nivell macro els polítics han començat a demanar, més obertament i més sovint que abans, quin és el cost de l'envelliment de la població. La primera onada d'aquesta visió crítica del benestar, i especialment pel que fa a les implicacions de les pensions i l'atenció sanitària en la despesa pública, es va produir en la meitat dels

setanta a partir de l'augment dels preus del petroli i la consegüent crisi fiscal (O'Connor, 1977). Hi va haver una segona onada de criticisme als vuitanta, quan les implicacions macroeconòmiques de la maduració del sistema de pensions i els costos financers de l'atenció a llarg termini van ser tema de debat, de vegades encès, a Europa. És més, alguns informes del Fons Monetari Internacional (1986) i de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Europeu (OCDE) (1988a, 1988b) que van influir en el debat, posen en relleu el fet que aquest tema va anar més enllà de les fronteres europees. És a dir, a escala macropolítica la nova política per a la gent gran planteja un tipus de preguntes bàsicament diferents de les que van conduir a la creació dels estats de benestar europeus. L'essència d'aquestes preguntes noves es poden extreure de les citacions següents:

“La preocupació clau de la política social pel que fa a les tendències demogràfiques actuals és si la gent gran implicarà un augment més gran del cost dels programes socials públics i si la societat, especialment la població activa, serà capaç o voldrà acceptar la càrrega financera addicional.” (OCDE, pàg. 27)

“Amb la normativa actual, l'evolució dels programes de pensions públiques segurament esdevindrà una càrrega feixuga i creixent sobre la població activa en les properes dècades. Aquest esforç financer pot implicar un risc per a la solidaritat intergeneracional (concepte base de les pensions de jubilació públiques).” (OCDE, 1988a, p. 102)

No s'ha d'assumir que aquesta nova situació és acceptada sense més ni més per tots els polítics: no és així. Hi ha molta varietat entre els Estats membres, en relació amb el grau de seguiment de les receptes donades per aquesta perspectiva econòmica. Amb tot, no hi ha dubte que els governs de la Unió Europea i els caps polítics consideren aquest afer prioritari.

La gent gran, agents del canvi

Pel que fa a la base, la nova política per a la gent gran consisteix a incrementar ràpidament la implicació política directa de la gent gran, una transformació que es pot observar en diferents llocs de la Unió Europea, al nord i al sud, tot i que es va produir abans al nord. Per exemple, a Alemanya l'Associació per la Protecció de la Gent Gran, “Panteres Grises”, es va constituir el 1975. Les Panteres Grises tenen uns dos-cents grups locals i uns quinze mil membres (Alber, 1995, pàg. 133). Al Regne Unit la Convenció Nacional de Jubilats es va crear el 1979 i es va reconstituir el 1992, per part d'una amalgama de grups preexistents en el nivell de la base i dels sindicats (hi hem d'incloure un dels grups de pressió de jubilats més antic d'Europa, la Federació Nacional d'Associacions de Jubilats que es va crear el 1939 com una organització de base radical reivindicativa). La Convenció Nacional Britànica té un milió i mig d'afiliats, distribuïts en grups locals de pensionistes que han proliferat al seu si (Carter i Nash, 1992). També el Partit

per la Protecció dels Pensionistes va començar el 1991, i el 1989 es va constituir una Campanya sobre els Drets dels Pensionistes per aconseguir una Carta del Pensionista. A Dinamarca, al principi dels noranta es va iniciar un moviment de base de gent gran que es deia Equip C, un grup independent d'organitzacions establertes que representa gent gran i també partits polítics, i que organitza manifestacions massives i altres accions per impedir reduccions de serveis de salut i socials, i per millorar les prestacions a la gent gran vulnerable (Platz i Petersen, 1995, pàg. 63). A Portugal, el Partit de la Solidaritat Nacional (PSN) es va crear i va assegurar l'elecció d'un diputat a l'Assemblea Nacional el 1990 (de cent mil vots del PSN, noranta mil procedien de la gent gran) (Perista, 1995). El 1992 el Partit dels Pensionistes Italià, el més antic del seu gènere a Europa, va aconseguir el seu primer representant elegit en el govern regional de Roma. Un any després, set pensionistes van ser elegits per al parlament neerlandès.

N'hi ha prou amb aquests exemples per mostrar que, en un espai de temps molt curt, hi ha hagut a la Unió Europea una proliferació de grups d'acció de pensionistes a escala local i nacional i, per tant, s'ha produït el que sembla l'emergència d'una política més radical per a aquesta població. Ben segur que els nous moviments socials de la gent gran involucren un nombre relativament petit de pensionistes, ja que l'activisme és una activitat minoritària en totes les generacions, però n'hi ha molts més que hi par-

ticipen, i de manera més activa que abans. Encara més, la naturalesa de la participació i la representació polítiques està canviant: hi ha més i més exemples d'acció directa de gent gran, i els nous grups d'acció són organitzacions de base de gent gran que s'autorepresenta i vol parlar per ella mateixa. És massa aviat per saber si aquests moviments duraran, perquè encara som en una fase de transició. I també, perquè la inseguretat és una característica habitual en les organitzacions de base: es pot preveure que algunes fracassaran, com va esdevenir amb el partit polític de la gent gran a Bèlgica. Parlaré més endavant, en la tercera part d'aquesta conferència, sobre el futur; però ara ¿com ens expliquem aquesta ràpida transformació de la participació i la representació polítiques de la gent gran?

En primer lloc, el creixement de l'acció política de la gent gran és merament un reflex del sorgiment general de moviments socials en quasi tots els sectors de la vida política (Jenkins i Klandermans, 1995). Aquest fenomen pot ser vist com una faceta de la transició de la modernitat a la postmodernitat, que implica, d'una banda, trencar amb les certeses tradicionals econòmiques i socials de la modernitat i, de l'altra banda, obrir-se a nous conceptes de ciutadania i consumisme, i a nous canals d'acció política (Harvey, 1989). L'emergència de nous moviments socials fora de les institucions polítiques conegudes –partits polítics i sindicats– no és sorprenent, ateses les profundes modifi-

cacions actuals en l'ordre social i econòmic de les societats industrials europees avançades.

En segon lloc, alguns dels esdeveniments sociodemogràfics han donat suport i han enfortit la consciència política de la gent gran com un afer polític i han fet possible que la gent gran hi participi activament. Vull dir que hi ha més gent gran i, per tant, és més visible en termes socials i en termes d'acció política que fa quinze o vint anys. A més, la combinació de l'increment massiu de la sortida precoç del mercat laboral (Kohli, *et al.*, 1991; Walker, Guillemard i Alber, 1993) amb els efectes complementaris d'una població gran més saludable i més culta, ha produït una reserva potencialment activa de persones d'entre 50 i 74 anys.

En tercer lloc, els canvis negatius en el context de la política macroeconòmica que hem mencionat abans han tingut un impacte en la radicalització de la política de base de la gent gran en alguns països. A Dinamarca, l'Equip C es va crear per protestar contra les retallades dels serveis socials públics. El punt central de les campanyes dels pensionistes del Regne Unit ha estat el govern (conservador): tant les campanyes locals com les nacionals s'han ocupat quasi exclusivament de les retallades prèvies del govern en pensions i en les prestacions dels serveis socials i aspectes relacionats, com la introducció de l'IVA en les factures d'electricitat i gas. Òbviament, l'impacte específic d'aquestes polítiques d'activisme entre la gent gran depèn d'una varie-

tat de factors, que inclouen l'adequació de les prestacions de benestar per a aquest grup en cada país, i l'extensió de les reduccions en la despesa pública que proposen determinats governs. L'efecte de la mobilització o de l'activació contra els canvis públics adversos és desigual en el Regne Unit.

En quart lloc, l'increment de la participació política de la gent gran ha estat animada activament en diversos països pels polítics locals i nacionals.

L'acció dels governs

En relació amb el procés de decisió en la política local o municipal, hi ha hagut molta activitat en els darrers anys en diferents països de la Unió europea per intentar millorar la participació de la gent gran. Les autoritats locals d'Àustria, Dinamarca, França, Alemanya, Itàlia, els Països Baixos i Suècia han establert consells assessors o institucions similars a la major part dels municipis. A Suècia els consells assessors han d'existir per imperatiu legal a tots els municipis, i en el 7% d'aquests hi ha síndics de greuges amb responsabilitats especials en relació amb la gent gran. Dinamarca té consells assessors o institucions similars a la majoria dels municipis. Mitjançant un decret de 1982, a França es van establir comitès consultius regionals i departamentals per assegurar la participació de la gent gran en les decisions sobre programes de salut i serveis socials. Al mateix temps, el Comitè Nacional de Pensionistes i Gent Gran (CNRPA) es va

crear per facilitar la participació en la política nacional. A Alemanya, els consells locals de la gent gran es van començar a constituir al principi dels setanta en un intent d'obrir nous canals d'accés a la decisió política. Al principi, aquests consells es van formar molt lentament, però en la dècada dels vuitanta es van triplicar i més (Alber, 1996, pàg. 135). Itàlia fa poc que ha establert comitès consultius a escala regional i comunal, tot i que la seva composició i funció varien molt. Als Països Baixos, els municipis més grans tenen juntes de gent gran amb capacitat per assessorar. En els últims cinc anys s'han establert consells assessors de gent gran a la majoria de les províncies d'Àustria (Leichsering, 1996). Els consells consultius locals de gent gran han començat a aparèixer a Bèlgica: el 50% dels municipis de la zona flamenca tenen un comitè assessor i el seu nombre està creixent. Consells de gent gran a escala local, regional i nacional s'han posat en marxa mitjançant el Pla gerontològic espanyol.

L'exemple de Dinamarca ens fa intuir el ràpid increment de l'activitat en l'àmbit municipal els darrers anys. Als anys vuitanta solament quatre autoritats locals tenien consells de gent gran, però l'any 1995 havien augmentat a 200 (sobre 275). També a Alemanya hi ha hagut un ràpid increment dels consells de gent gran: de 500 el 1995 a 730, el 1996.

A escala nacional, diversos països han establert consells assessors formats per representants de la gent gran. El Comitè Nacional Francès de Pensionistes

i Gent Gran (CNRPA) i el Consell Nacional espanyol ja han estat mencionats. El Consell Consultiu de Gent Gran es va establir a Bèlgica fa més de quaranta anys. Als Països Baixos, el Consell Nacional de la Política per a la Gent Gran es va crear el 1988 (però es va desfer el 1996); a Irlanda el Consell Nacional de la Gent Gran assessora el ministre de Salut i fa poc que s'ha creat el Consell Nacional Econòmic i Social. A Luxemburg hi ha un Consell Suprem de Gent Gran. A Àustria es va crear el Consell Federal de Gent Gran el 1995. Està format per 35 representants de les tres organitzacions més importants de gent gran, dels ministeris, de les autoritats provincials i locals, i es reuneix tres o quatre cops l'any i està presidit pel canceller (Leichsering, 1996). Tot i que aquestes institucions nacionals reflecteixen una manera de presa de decisió política consensuada, es poden considerar com gent gran políticament activa que formen part d'un procés de cooperació i probablement han contribuït al desenvolupament de la nova política de la gent gran augmentant-ne la presència en el procés de presa de decisió i ajudant a legitimar els seus interessos polítics. El rol del síndic a Suècia és també un mecanisme que fa valer els drets de les persones grans, i especialment ajuda a incloure les vulnerables en el procés de presa de decisions.

Les institucions europees també han començat recentment, de manera directa o indirecta, a animar la participació política de la gent gran i a funcionar com una font de legitimitat per a la seva actuació. La Comissió Europea i el Parla-

ment han proporcionat un centre de formació d'àmplies xarxes europees de gent gran i els seus representants. El principal sindicat europeu i els grups d'ONG són EURAG, Eurolink Age, FERPA, EPSO i FIAPA. La Comissió va donar a aquests grups un lloc especial en el funcionament polític nomenant el Grup d'Enllaç d'ONG (NGO Liaison Group) per al Programa d'Actuació 1991-1993. Encara més, la Comissió ha donat recursos i ha assignat un paper clau a l'Any Europeu de la Gent Gran i de la Solidaritat entre Generacions, i això ha reforçat el seu estatus i ha facilitat directament la participació de la gent gran. El Parlament Europeu també ha estat un estímul per a la participació, especialment a través d'un grup molt actiu (Intergroup on Ageing), i va organitzar un Parlament de Gent Gran el 1992. El Tribunal Europeu de Justícia també ha tingut un efecte radicalitzador en la gent gran d'alguns països, ja que ha proporcionat un espai d'acció política en relació amb les pensions i temes d'igualtat d'oportunitats, i això ha produït un augment de la consciència de drets entre els pensionistes.

La mobilització recent de la gent gran a Europa i el desenvolupament del que sembla ser una nova política per a la gent gran s'ha de veure com una conseqüència de dos impulsos diferents. Des de les bases, sens dubte hi ha pressions per part de la gent gran que vol fer sentir la seva veu; des del capdamunt, polítics, a escala local, nacional i europea, han animat de manera conscient la mobilització d'aquestes persones.

Abans d'acabar aquest repàs de les tendències de la participació i la representació política entre la gent gran, val la pena remarcar que les noves formes d'acció política sembla que estan d'acord amb l'opinió pública. Per exemple, les enquestes d'opinió a Dinamarca diuen que quasi la meitat de la població considera que les manifestacions de l'Equip C són prou raonables, i solament un 10 % no les consideren raonables, tot i que, irònicament, el nivell més baix de suport venia de la mateixa gent gran (Platz i Petersen, 1995, pàg. 65). En l'enquesta de l'Eurobaròmetre de 1992 que es va fer en els quealeshores eren dotze Estats membres, es va demanar a la població en general si les persones grans haurien de defensar més activament els seus drets o no. Una proporció molt alta a tots els països va dir que sí: quatre de cada cinc ciutadans de la Unió Europea creien que haurien de defensar els seus drets més activament. Si es combinen les proporcions d'FDR i de GDR sumarien un 84 % —el mateix que al Regne Unit— tot i que els últims estaven molt d'acord (Walker, 1993, pàg. 32).

Obstacles per a la participació política

No hi ha dubte de com és d'important la transformació que s'està produint en la política per a la gent gran a Europa. Però no ho hem d'exagerar. De fet, només ha afectat una minoria de gent gran i això suggereix que hi ha obstacles a la participació política que poden ser més grans que el que s'accepta general-

ment. Hi ha cinc impediments principals a la participació de la gent gran en la política en funció de l'edat, que inclouen també factors d'oferta i demanda.

1. La gent gran no és un grup homogeni

En primer lloc, al contrari del que manifesten la percepció popular i algunes anàlisis científiques, la gent gran no comparteix necessàriament un interès comú en funció de l'edat, un factor que no preval sobre altres interessos. És un error considerar la gent gran com un grup homogeni que s'unirà o se sentirà atret per una política per a la gent gran unidimensional. Dit d'una altra manera, no hi ha solament una forma de consciència sociopolítica, sinó diverses, que depenen no merament de l'edat, sinó de factors com ara l'estatus socioeconòmic, la raça, el gènere, la religió i la localitat. Aquesta perspectiva contradiu la tendència establerta pels gerontòlegs socials, que consideren la gent gran com un grup social diferent i homogeni, separat de la resta de l'estructura social, i especialment, com un grup dissociat de la seva pròpia posició d'estatus i classe, constituïda al llarg del cicle vital. Tot i que en la gerontologia social aquesta opinió ja no preval, sí que és una opinió dels polítics de molts països i de les institucions econòmiques internacionals, com ara l'OCDE (Walker, 1990; OCDE, 1994). Com Estes (1982, 1991) ha demostrat, en la política pública hi ha incorporada una visió desclassada de la gent gran.

La gent gran està tan dividida per classes socials i altres línies estructurals com els adults més joves. Això contrasta amb les nocions esteses que parlen d'un interès comú de la gent gran, i de l'edat com un factor d'eliminació de diferències d'estatus i classe (una opinió que pot tenir alguna rellevància als Estats Units —vegeu Pempel i Williamson, 1989—, però no a Europa). No hi ha dubte que el procés de jubilació, no de l'envelliment, implica una reducció d'estatus socioeconòmic de la gent gran. Per exemple, un home casat que ha treballat sempre, a Alemanya percep un 69% dels guanys anteriors, un 83% a França i un 64% al Regne Unit (Walker, Guillemard i Alber, 1993, pàg. 15), però amb tot, l'impacte de la jubilació és diferent en funció de l'estatus socioeconòmic anterior. Per exemple, hi ha un accés desigual a pensions complementàries. Les dones i altres grups amb menys cotització estan especialment enrere en alguns països de la Unió Europea. És més, l'import de les pensions complementàries difereix de manera considerable en funció de la situació socioeconòmica. També hi ha desigualtats entre les generacions de la gent més gran, a partir d'un accés desigual a oportunitats de pensió privades i laborals. Les dones molt grans soles són les més perjudicades econòmicament a tots els països de la Unió Europea.

2. La falta de poder polític

En segon lloc, la majoria de la gent més gran d'Europa no té poder polític. Tradicionalment, la font principal de

poder polític de la classe obrera ha estat la base econòmica del lloc de treball i de l'organització sindical. Els processos socials d'exclusió que impliquen la jubilació i també la jubilació anticipada, no solament aparten les persones grans de la font principal d'ingressos, sinó també de les activitats col·lectives i de la influència política potencial. Encara més, el procés d'exclusió pot impulsar el conservadorisme perquè separa la gent gran de les activitats col·lectives del lloc de treball i de les fonts de consciència sociopolítica, i també de la informació útil, i la canvia per activitats privades i basades en la llar. Sóc conscient que això es predica dins un model "fordista" d'organització del treball que cada cop és més inadequat per descriure el món del treball postmodern. L'observació de Simone de Beauvoir (1977) continua tenint una part de veritat: la gent gran que ha perdut el rol econòmic en la societat no té cohesió ni mitjans per qüestionar la seva posició inferior econòmica i social

La jubilació (incloent-hi la jubilació anticipada) sembla que provoca una despolitització o desvinculació política, encara que és impossible separar els efectes de cohort de les dades a l'abast. La relació entre l'eficàcia política i l'ocupació, la van estudiar fa trenta anys als Estats Units Almond i Verba (1963). Fent servir un plantejament similar, una anàlisi britànica recent va trobar que la propensió per a l'acció col·lectiva és més baixa entre els jubilats i, al contrari que la gent ocupada i altres grups del mercat de treball, els jubilats prefereixen més

l'acció personal en comptes de la col·lectiva (Young, 1984) (aquestes dades s'assemblen a les dades de l'enquesta d'opinió danesa esmentada anteriorment). L'explicació d'aquesta conformitat de la gent més gran es basava en un sentiment d'impotència i d'incompetència que, de fet, reflectia una manca de recursos reals per guanyar influència política. Hi havia, previsiblement, una associació estreta entre el grup socioeconòmic i l'educació, i el diagnòstic subjectiu de poder.

3. La falta de canals formals d'influència política

En tercer lloc, els pensionistes sovint no tenen canals formals per exercir influència política. De fet, els sistemes de representació política d'alguns països exclouen la gent gran d'institucions clau. Per exemple, pocs dels partits polítics existents a Europa tenen un context organitzatiu per als pensionistes o han fet esforços especials per incloure'ls en el seu funcionament. Alemanya és una excepció pels avenços que han fet els partits polítics per incorporar-los (Alber, 1995, pàg. 131). Els democratacristians van ser els primers a establir una secció del partit per a la gent gran el 1988: es diu Seniorenen-Union i és oberta a les persones de més de seixanta anys, inclosos els no afiliats. Els socialdemòcrates van refusar crear un subgrup especial per a la gent gran, però el 1979 van fer una crida per mobilitzar les persones grans dins del partit. Fa poc els socialdemòcrates

han creat llocs de representació en l'àmbit del districte, de l'Estat i federal.

De manera similar, els sindicats a Europa han implicat poc els exmembres i no han mantingut l'afiliació després de deixar la feina. Hi ha també excepcions importants que mostren que el moviment sindical està esdevenint més conscient de la necessitat d'implicar la gent gran. A Itàlia, com he mencionat, més del 20 % dels pensionistes pertanyen a les seccions especials de jubilats dels tres sindicats principals. Aquesta participació relativament alta sembla que és el resultat d'una combinació d'impulsos des de baix i des de dalt. D'una banda, la gent gran vol defensar els seus drets adquirits, especialment els drets a pensió, i de l'altra, els sindicats italians han fet passos específics per augmentar la participació d'aquest segment de la població (Florea, Constanzo i Cuneo, 1995). Altres unions nacionals a la Unió Europea estan més endarrerides que les italianes. Alemanya també té una taxa relativament alta de participació dels pensionistes en comparació amb altres països de la Unió: el 13,3 % dels 11,7 milions de membres són pensionistes (amb un percentatge més alt de les unions de les seccions del sector públic i la siderúrgia) (Alber, 1995). El nombre de membres postjubilats també és significatiu als Països Baixos, almenys en els homes (per exemple, el 14 % dels homes de 70 a 74 anys hi estan afiliats), però és molt baix entre les dones (l'1 % de 70 anys i més). A Espanya, els dos sindicats més grans tenen una federació de jubilats, però el

nombre de membres és baix (menys de l'1 % dels pensionistes). Les dues confederacions dels sindicats portuguesos tenen suborganitzacions de gent gran (creades el 1986 i el 1989), i el FGTB de Bèlgica va establir una comissió coordinadora nacional de membres jubilats el 1988.

Alguna vegada, les institucions creades expressament per permetre la participació han tingut l'efecte d'excloure alguns grups de gent gran. La investigació sobre els consells assessors de la Bèlgica flamenca de Verté *et al.* (1996) va palesar que els membres de les institucions assessores sortien fonamentalment d'organitzacions de gent jubilada i eren homes de manera aclaparadora. Quan les dones hi participaven, rarament eren membres de les juntes executives. La investigació també va descobrir que quan hi havia un afer important a l'ordre del dia, menys de la meitat dels membres de les juntes consultaven la resta dels membres que representaven. Un terç dels membres del grup assessor es veien com a participants passius. La major part dels membres deien que quan havien donat la seva opinió a l'Ajuntament, que la tinguessin en compte depenia de la bona voluntat de l'alcalde o del regidor. La majoria dels que participaven en els consells assessors opinaven que els seus esforços no eren presos seriosament per l'autoritat local. Citem Verté i els seus col·legues:

“La nostra investigació va mostrar que tot i que molts polítics locals havien pres la iniciativa de tenir un consell

assessor de la gent gran, pocs demanaven l'opinió d'aquest grup. L'actitud dels polítics vers els seus propis consells assessors es caracteritzava per un compromís escàs amb aquests projectes de participació política.”

Els elements clau d'aquest retrat negatiu sembla que són l'absència d'un marc normatiu dels consells assessors (com a Suècia) i l'existència entre els polítics d'actituds discriminatòries per edat, que porten a minimitzar la contribució de la gent gran a la política.

4. L'experiència d'envellir

En quart lloc, hi ha obstacles importants, físics i mentals, per a la participació política de la gent gran. La discapacitat i les dificultats socials per fets vitals, com la viduïtat, poden reduir la consciència política i descoratjar aquest tipus d'activitat. L'experiència d'envellir per si mateixa crea obstacles per a l'acció política i la participació d'una minoria de gent gran. Als que tenen disminucions mentals o psíquiques i que s'estan fent grans, el procés d'envelliment els confirma la seva exclusió política (Walker *et al.* 1996). Altres factors socials estructurals que militen contra la participació política inclouen la pobresa i els ingressos baixos, l'edat, el gènere i la discriminació racial. Per exemple, sabem pel treball de l'Observatori de la Unió Europea que hi ha una minoria significativa de gent gran que són pobres en tots els Estats membres i, en alguns les dimensions d'aquesta minoria són considerables (Walker,

Guillemard i Alber, 1993, pàg. 16). Els que pateixen exclusió social a causa de la pobresa tenen obstacles materials i psicològics importants per participar i possiblement són els menys representats en el sistema polític. A més, un gran nombre de gent gran, especialment les dones, estan compromesos en l'atenció als cònjuges i altres persones que els necessiten i, per tant, poden no tenir l'energia física i l'espai mental per ser actius també en l'àrea política.

5. El conservadorisme

Finalment hi ha el conservadorisme. Les persones no esdevenen més conservadores quan es fan grans, tot i que això és quelcom molt acceptat (vegeu per exemple Hudson, 1980). Encara que està provat que la gent gran és més conservadora en alguns aspectes que els joves —quelcom suggerit per les tendències de vot en els països de la Unió Europea—, els motius no estan fonamentalment relacionats amb l'edat. Diversos factors clau que s'han esmentat anteriorment, incloent-hi la pèrdua de fonts d'influència potencial d'activitat, hi influeixen, però hi ha, a més, una dimensió generacional. Les generacions grans actuals tenen punts de referència diferents als de la gent jove, i les primeres experiències vitals econòmiques tenen una importància especial en la formació de la consciència política i l'adhesió a un partit (Westergaard, *et al.* 1989). En molts, els anys de formació van ser entre 1915 i 1950, un període històric únic a Europa. Les persones grans també solen mantenir

la lleialtat a un partit polític determinat. Tot això suggereix que la gent gran no és més conservadora en termes de vots, sinó que més aviat tenen tendència a votar el partit que sempre han votat. També és possible que els votants conservadors generalment visquin més temps que els sociodemòcrates —pel fet que provenen de classes socials diferents—. Aquest efecte demografia/classe tendirà a reforçar els patrons de vot proconservador entre la gent molt gran, la major part dels quals són dones.

Aquests cinc factors representen obstacles importants per a la participació política d'algunes persones grans i introdueixen dubtes seriosos en relació amb el desenvolupament d'agrupacions polítiques per edat a la Unió Europea. I també ajuden a explicar per què la política per a la gent gran a Europa ha estat dominada durant molt temps pel consens i la condescendència.

Els reptes polítics de l'Europa de la gent gran

La secció tercera i final de la conferència tracta sobre l'evolució futura de la política per a la gent gran. ¿Les persones grans de la Unió Europea parlaran de manera més unificada i forta, com s'esdevé als Estats Units? ¿Quin serà l'impacte de l'envelliment de la societat o del procés polític? Aquestes són algunes de les qüestions crucials que Europa ha d'afrontar en les dues o tres dècades properes.

Fa més de vint anys, Neugarten (1974) va predir l'emergència als Estats

Units d'una població gran més activista (els "grans-joves") que qüestionava els estereotips tradicionals de la gent gran. Una manifestació d'aquest canvi és la poderosa Associació de Jubilats, amb trenta milions de membres, una quarta part de tots els votants censats als Estats Units (Torres-Gil, 1992). Aquesta associació té recursos importants i és capaç d'exercir una influència considerable en el govern dels Estats Units. El potencial de gent gran a Europa per desenvolupar un moviment de masses segurament és limitat per quatre raons. Primer, hi ha grans divisions que ja hem esmentat entre la gent gran, en l'àmbit europeu, incloent-hi a més diferències de nacionalitat i cultura. Segon, la gent gran té un estatus més marginalitzat a Europa que als Estats Units, on la gent gran està més disposada a identificar-se com a tal i a exhibir el que s'anomena la "consciència d'edat" (Torres-Gil, 1993). Tercer, els sistemes de més nivell de benestar europeus, en comparació amb els dels Estats Units, han reduït part de la pressió creada per la necessitat social (CEC, 1983). Quart, els sistemes polítics pluralistes, com ara el dels Estats Units, són especialment susceptibles de ser influïts per grups d'interessos, incloent-hi grups d'interès per l'edat (Pampel *et al.* 1990; Williamson *et al.* 1982); però, en canvi, les tradicions corporatives de la major part de les polítiques europees no han conduït tan clarament cap a l'emergència d'un moviment de masses de la gent gran.

Tot i que hem vist el desenvolupament d'una tendència a la militància entre

la gent gran en alguns dels països de la Unió Europea, una tendència que possiblement continuarà, aquests factors poden inhibir el desenvolupament d'una política unificada per interessos d'edat, en la major part dels països i en l'àmbit d'Europa. Hi haurà diferències entre els Estats membres i entre alguns sistemes polítics que són més oberts que d'altres, però en conjunt, la tendència actual suggereix que els moviments i els partits polítics fonamentats en la gent gran possiblement seran relativament marginals en la vida política europea. Actualment no sembla que hi hagi gaire entusiasme en la gent gran europea per unir-se a partits polítics en funció de l'edat, a excepció dels casos de Grècia, Itàlia i Portugal (taula 1).

Taula 1.
Percentatge de persones grans que manifesten que s'afiliarien o no a un partit polític creat principalment per protegir els interessos de la gent gran. Comunitat Europea de 12 Estats, 1992

Estats membres	Sí	No	No ho sap
Bèlgica	16	75	9
Dinamarca	20	74	6
França	22	72	6
Alemanya	14	73	13
Grècia	33	47	20
Irlanda	16	79	5
Itàlia	34	51	15
Luxemburg	21	73	3
Països Baixos	21	76	5
Portugal	42	36	22
Espanya	18	70	12
Regne Unit	20	76	4
Total	22	68	10

Font: Dades no publicades de l'Eurobaròmetre 1992 (vegeu Walker, 1993).

A la investigació de l'Eurobaròmetre 1992 vam demanar a la gent gran si estarien disposats a afiliar-se a un partit polític que defensés els interessos del seu grup d'edat. A tota la Comunitat Europea, solament un quarta part dels entrevistats van dir que hi estarien disposats, una minoria no insignificant però tanmateix petita. És més, en el sistema més pluralista d'Europa, el dels Països Baixos, les associacions de gent gran opinen que la creació d'un partit en funció de l'edat no és desitjable (Rijseelt, 1995, pàg. 236). Ara bé, això no significa que l'edat no tingui importància des del punt de vista polític: la política europea, a tots els nivells, segurament estarà influïda cada cop més per la gent gran.

La pressió principal vindrà de la demografia. Com mostra la taula 2, hi haurà un augment de quasi el 10 % en la

Taula 2.
Percentatge de votants de més de 55 anys a la Unió Europea (1990 i projecció fins al 2020)

	1990	2000	2010	2020
Àustria	32	34	37	43
Bèlgica	33	34	37	43
Finlàndia	30	32	40	44
França	32	32	36	40
Alemanya	32	37	39	45
Grècia	35	36	38	40
Irlanda	27	26	27	31
Itàlia	33	35	39	44
Luxemburg	32	35	40	45
Països Baixos	29	31	34	38
Portugal	32	31	36	22
Espanya	32	32	34	39
Suècia	35	36	39	42
Regne Unit	34	34	36	41

Font: Wilson (1993, pàg. 96).

proporció dels votants potencials de més de 55 anys entre 1990 i 2020. En els països que ara tenen quasi un terç dels votants potencials en el grup de més de 55 anys, aquesta proporció esdevindrà quasi la meitat el 2020.

Si rebaixem el punt de partida de la tercera edat (per exemple, a 50 anys) es pot observar que la major part dels estats nòrdics tindran la meitat de votants potencials de més de cinquanta anys el 2020 (taula 3).

Ja hem criticat l'opinió simplista que un nombre creixent de gent gran significarà automàticament més poder per a la despesa en aquest grup. No suggereixo que una majoria de votants potencials de més de cinquanta anys implicarà que votin en bloc. No ho faran, ja que és una majoria heterogènia, però un nombre tan alt d'electors implica que els sistemes polítics, i especialment els partits polítics, no els podran ignorar. Encara que la majoria dels votants grans es divideixin per classe o altres línies, continuaran exercint influència.

Aquesta pressió demogràfica reforçarà la tendència creixent a la participació política de la gent gran. Hi ha signes segurs d'un canvi polític entre la gent gran europea. Una preocupació és l'afer simbòlic de com volen ser anomenats col·lectivament. En la investigació de l'Eurobaròmetre 1992 vam trobar que a la majoria dels llavors deu països, el terme "vells" era rebutjat a favor de "gent gran" i "ciutadans grans" (Walker, 1993, pàg. 6). A Alemanya, Irlanda i el Regne Unit era clar

Taula 3.
Percentatge de votants més grans de cinquanta anys a la Unió Europea (1990 i projecció fins al 2020)

	1990	2000	2010	2020
Àustria	40	43	46	53
Bèlgica	41	42	47	52
Dinamarca	39	43	48	53
Finlàndia	38	43	49	53
Itàlia	41	44	47	54
Luxemburg	40	44	50	54
Països Baixos	36	40	47	52
Suècia	42	46	48	51
Regne Unit	41	43	45	50

Font: Wilson (1993, pàg. 97).

que les persones grans volien ser vistes de manera positiva com a agents cívics actius amb tots els drets i deures de la ciutadania. Hi ha també signes, en diversos països de la Unió Europea, d'una participació superior de la gent gran en l'acció política local. Un projecte pilot organitzat per la Universitat Lliure d'Amsterdam i subvencionat per la Comissió Europea ha trobat molt de suport en els municipis per augmentar la participació de la gent gran. El projecte inclou equips d'investigadors de l'actuació a Bèlgica, Països Baixos, Espanya i el Regne Unit, i vol crear les condicions necessàries per a la participació social i política en l'àmbit local. La tendència cap a una major participació local superior possiblement guanyarà força, perquè les futures cohorts de gent gran seran més sanes, més educades i amb una orientació més consumista que les anteriors (Dane Age, 1990).

Els dirigents i el nou mapa social

Encara que és impossible predir el futur amb certesa, hi ha pocs dubtes que aquestes pressions presentaran reptes irresistibles per als sistemes actuals de representació política d'Europa. Els sistemes polítics locals, nacionals i l'europeu s'hauran d'ajustar ràpidament a aquesta nova realitat sociodemogràfica i, com hem demostrat, ja s'han fet passos importants en aquesta direcció. Els grups d'interès per edat, que representen els punts de vista de la gent gran en els sistemes polítics d'Europa, s'hauran d'adaptar a les demandes creixents dels ciutadans grans per tenir més veu en els seus afers, de la mateixa manera que els discapacitats són a l'avantguarda defensant la seva causa. En l'àmbit de la Unió Europea, les ONG paneuropees tindran el repte de crear un moviment unificat. La inclusió del concepte de la ciutadania europea en el Tractat de Maastricht (capítol social) ha obert la possibilitat d'incloure la gent gran en un criteri basat prèviament en una ciutadania laboralment activa. També, el fet d'afegir la salut en les competències de la Unió Europea potencialment té molt significat per a la gent gran (Spicker, 1991). La Comissió Europea serà, possiblement, un centre perquè aquests grups exerceixin més pressió.

Però és en l'àmbit local on probablement podem veure l'impacte més gran de la política per a la gent gran. Els moviments socials de la gent gran ja són

presents en moltes àrees locals, en part com a resposta a l'impuls dels polítics i en part pel desig creixent de tenir poder i veu, i per tant, segurament hi haurà més grups d'acció de pensionistes que operin a escala local i regional. Molts dels temes més immediats que afecten la gent gran són de competència local, i els polítics donen oportunitats de participació en la comunitat malgrat alguns obstacles personals. A Suècia, Sentiren (que fa servir l'experiència i els coneixements dels jubilats sanitaris) obre un camí per a la implicació i l'autoajuda locals. El manual europeu per incrementar la participació de la gent gran que està redactant el projecte europeu mencionat anteriorment (basat en el prototip "Seniors Help Decide" sens dubte ajudarà a aquest procés de mobilització local. És més, podem observar el desenvolupament d'un nou "efecte de veïnatge" en relació amb una consciència política local de la gent gran. Això serà especialment important en les àrees tradicionals de jubilació d'Europa.

La responsabilitat compartida dels professionals

Un dels terrenys on possiblement podem veure un canvi és en la dimensió de la demanda per fer-se sentir més en matèria de salut i atenció social. Els serveis de salut i socials són institucions clau en la construcció de la dependència de la gent gran. Els grups professionals s'han constituït com a experts i això ha provocat l'exclusió de la gent gran i dels cuidadors familiars a l'hora de prendre

decisions sobre els serveis que calen per atendre les seves necessitats. És per això que un dels temes més importants que afecten els prestadors locals de salut i atenció social, incloent-hi els municipis, és com promoure la participació de la gent gran (i els usuaris dels serveis) i els cuidadors informals en els processos d'atenció.

Hi ha pressions per aconseguir una participació més gran en decisions que abans es consideraven exclusives dels professionals. Les pressions vénen, en primer lloc, de l'increment del consumisme (la transició de la modernitat a la postmodernitat) i la reafirmació de l'individualisme. Aquest canvi social està creant pressions paral·leles a favor d'una elecció més gran i una veu participativa. En segon lloc, hi ha pressions de la base dels usuaris grans —alguns d'ells volen opinar més sobre les prestacions que reben— i dels cuidadors informals, que es queixen de ser considerats, com a molt, els prestadors "naturals" de serveis. Als Països Baixos i al Regne Unit s'han format grups d'autoajuda de cuidadors per representar els seus punts de vista. Demanen el reconeixement del seu dret a ser consultats al mateix nivell que els usuaris dels serveis. En tercer lloc, hi ha canvis entre els professionals pel que fa a la seva orientació i pràctica, de manera que estan començant a qüestionar l'autonomia professional i s'obren a una pràctica professional de participació de l'usuari. Tots aquest processos en conjunt planegen un nou ordre del dia en la participació de la gent gran i els usuaris grans.

Signes d'aquest canvi de cultura es poden observar en alguns països, especialment els escandinaus, que posen l'èmfasi en els drets als serveis. Els Consells d'Usuaris a Dinamarca representen els interessos de la gent gran en relació amb l'atenció a domicili, l'atenció institucional i altres serveis. També al Regne Unit, que té una tradició de servei més paternalista, algunes autoritats locals estan establint grups d'usuaris.

Però encara hi ha obstacles molt importants per aconseguir una participació efectiva i hi ha un llarg camí perquè la gent gran arribi a tenir capacitat autèntica davant dels professionals que decideixen els serveis que s'han de rebre i de les entitats que els presten. I és especialment difícil per als més vulnerables, els que no poden parlar amb veu alta. Clarament, les autoritats locals o regionals, i els serveis de salut, tenen un paper fonamental en la promoció d'una cultura de la capacitat a tots els nivells i en la responsabilitat d'encoratjar els professionals a actuar de manera participativa i oberta. Per exemple, en els tres darrers anys al Regne Unit la Iniciativa per un Millor Govern per a la Gent Gran (BGOP Initiative) ha subvencionat cinquanta experiments locals dissenyats perquè el govern local garanteixi que la gent gran està més ben informada sobre els serveis locals i que s'escolta la seva veu en la gestió d'aquests serveis. Resumint, la BGOP Initiative vol reforçar la participació i la ciutadania de la gent gran.

Atesa l'existència d'aquest context de participació i ciutadania, cal

començar a plantejar alguns principis bàsics en el nivell micro per orientar els professionals. He elaborat amb un col·lega vuit principis clau per als professionals (Barnes i Walker, 1996).

1. La capacitat ha de permetre el desenvolupament personal i també augmentar la influència sobre els serveis. Per exemple, el procés no ha de ser introduït solament per beneficiar el grup professional o els prestadors del servei (de dalt a baix). Un plantejament capacitador ha de fer possible un canvi en la gent com a resultat del procés de participació, com ara reduir l'aïllament i augmentar la confiança.

2. La capacitat ha d'estar orientada a augmentar l'habilitat de la gent per controlar les seves vides de manera total, no solament augmentar la seva influència sobre els serveis. Per exemple, el benefici de la participació pot anar més enllà del context del servei. L'experiència de sentir valorades les idees i les opinions pròpies pot encoratjar les persones a participar en altres àrees.

3. La capacitat d'una persona no ha de tenir com a resultat l'explotació d'altres: bé els membres de la família, bé els cuidadors pagats. Per exemple: hi ha el perill d'augmentar la càrrega dels membres de la família. Això posa en relleu la importància dels professionals quan es plantegen com han d'actuar amb els cuidadors familiars: ¿com a recursos, com a cotreballadors, com a clients o com a experts?

4. La capacitat no s'ha de veure com una suma zero: un model de societat

de cooperació ha d'aportar beneficis a les dues parts. Per exemple, no es tracta només d'inclinar l'equilibri de poder entre els professionals i la gent gran. Hi ha un potencial de creixement en les dues bandes de la relació: el desenvolupament personal i el desenvolupament professional (en la forma d'adquisició de noves habilitats i noves maneres de treballar).

5. La capacitat ha de ser reforçada en tots els àmbits dels sistemes de serveis. Per exemple, hi ha el perill que els usuaris es mantinguin en la perifèria dels serveis. Si no es dóna veu a les persones en l'assignació de serveis, esdevindran molt cíniques en relació amb la consulta.

6. La capacitat dels que fan servir els serveis no treu la responsabilitat dels que els produeixen. Per exemple, no es tracta que els professionals traslladin la seva responsabilitat sobre la presa de decisions. Les persones demanen ajuda als serveis de salut i socials perquè volen beneficiar-se dels coneixements i la perícia que haurien de proporcionar la formació professional.

7. La capacitat no és una alternativa a uns serveis adequats a l'abast. Per exemple, algunes vegades l'Administració ha consultat els usuaris però no ha assignat recursos suficients per a la prestació del servei. Això és explotar la bona fe dels usuaris.

8. La capacitat ha de ser un procés col·lectiu a més d'individual; sense aquest requisit les persones cada cop esdevindran més reivindicatives i entraran en competència les unes amb les altres. Per exemple, és

important posar de relleu la base col·lectiva del benestar per evitar un conflicte entre diferents grups d'usuaris dels serveis (com ara entre generacions) i assegurar-se el suport permanent de la ciutadania.

Com que hi ha més dones grans que homes, la nova política s'anirà feminitzant cada cop més. Els polítics hauran d'ajustar-s'hi i les associacions de pensionistes dominades pels homes possiblement hauran de respondre a la pressió de les dones per tenir el liderat i disposar de campanyes que reflecteixin les seves necessitats. I, és clar, les dones seran una proporció cada cop més gran dels votants grans europeus. Això fa que els temes que afecten les dones siguin més rellevants políticament, com ara l'atenció a llarg termini en la gent gran i els drets dels cuidadors familiars (taula 4).

Taula 4.
Percentatge de dones de més de cinquanta anys sobre el total de votants a la Unió Europea (1990 i projecció fins al 2020)

	1990	2000	2010	2020
Àustria	23	24	25	29
Bèlgica	23	23	25	28
Dinamarca	21	23	26	28
Finlàndia	21	23	26	28
França	22	22	24	26
Alemanya	24	24	26	29
Grècia	24	24	25	27
Irlanda	18	17	19	21
Itàlia	23	24	26	29
Luxemburg	22	24	27	29
Països Baixos	19	22	25	29
Portugal	22	22	25	26
Espanya	21	22	23	26
Suècia	23	25	26	28
Regne Unit	22	23	24	27

Font: Wilson (1993, pàg. 102).

Conclusió

En l'última dècada, la política per a la gent gran a Europa ha iniciat una transició que va del consens a un plantejament més conflictiu. Aquesta situació s'esdevé a causa de pressions que van de dalt a baix i també de baix a dalt. D'una banda, hi ha hagut un canvi en l'orientació dels polítics pel que fa a la gent gran i l'estat de benestar, i de l'altra, en el nivell de base hi ha hagut un augment de la participació política de la gent gran. No podem afirmar amb seguretat que aquest canvi hagi de ser permanent, però sí que podem dir que durarà. Les dades demogràfiques suggereixen que creixerà la implicació política de la gent gran, no solament a causa de l'increment en el nombre, sinó també per la millora de la salut i el nivell educatiu. També, la transformació de la societat cap al consumisme i la participació reforçarà aquesta tendència.

Europa possiblement no veurà l'emergència d'una participació tan forta en la política de la gent gran com s'ha produït als Estats Units, perquè les divisions estructurals de la gent gran, així com els sistemes polítics de la Unió Europea, aniran en contra d'aquest procés. En tot cas, aquesta situació no necessàriament haurà de defensar la causa de la gent gran, perquè això podria dur a una oposició en funció de la gent gran. El que possiblement s'esdevindrà és un increment continuat de la participació de la gent gran en la política local i, a més, hi haurà una feminització. Totes

aquestes qüestions són reptes importants per als sistemes locals, nacionals i europeus, i per a les institucions que representen la gent gran. És important per a la comunitat científica reconèixer aquests canvis en la consciència política i crear també reptes per als professionals que hi treballen o els investiguen.

Les autoritats locals tindran un paper central en l'increment de la participació de la gent gran i també un paper vital per assegurar que la gent gran exerceixi una influència raonable en la política sense provocar reaccions d'altres grups d'edat. Serà un equilibri difícil. Els polítics locals (i els nacionals) han de ser conscients del perill d'una política en funció de la gent gran, però també cal superar l'exclusió i introduir la gent gran en el joc polític. L'objectiu per al futur és tenir grups d'assessorament de totes les generacions, però ara cal reequilibrar la participació política de la gent gran. Per això ens cal desenvolupar una nova societat de cooperació entre gerontòlegs i gent gran, i en aquest punt la funció clau dels professionals és capacitar la gent gran perquè parlin per ells mateixos.

Bibliografia

- Alber, J. "The social integration of older people in Germany". A: Walker (ed.) 1995, p. 111-162
- Almond, G. A.; Verba, S. *The Civic Culture*. Princeton: Princeton University Press, 1963
- Beauvoir, S. de. *Old Age*. Harmondsworth: Penguin Books, 1977. Publicada per primera vegada amb el títol *La Vieillesse*, 1970.
- Binney, E. A.; Estes, C. L. "The Retreat of the State and its Transfer of Responsibility". *International Journal of Health Services*, vol. 18 (1988), núm. 1, p. 83-96

- Carter, T.; Nash, C. *Pensioners Forums. An Active Voice*. Guildford, Pre-Retirement Association, 1992
- CEC. *Social Protection in Europe*. Luxembourg: OCEP, 1993
- Cumming, E.; Henry, W.E. *Growing Old. The Process of Disengagement*. Nova York: Basic Books, 1961
- Dane Age. *New Horizons. New Elderl*. Copenhagen: Senior Forlaget, 1990
- Dieck, M. "Population Ageing and the Distribution of Political Power in the Federal Republic of Germany". Conferència per al XVth International Congress of Gerontology. Budapest, 17 de juliol de 1993, mimeo.
- Dunleavy, P.; Husbands, C. *British Democracy at the Crossroads: Voting and Party Competition in the 1980s*. Londres: Allen & Unwin, 1985
- Esping-Andersen, G. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Oxford Polity Press, 1990
- Estes, C. *The Ageing Enterprise*. San Francisco: Jossey-Bass, 1979
- Estes, C. L. "Austerity and Aging in the US". *International Journal of Health Services* (1982) vol. 12, núm. 4, p. 573-584.
- Estes, C. L. "The New Political Economy of Aging: Introduction and Critique". A: Minkler, M.; Estes C. (ed.). *Critical Perspectives on Aging*. Nova York: Baywood, 1991, p. 3-18
- Florea, A.; Costanzo, A.; Cuneo, A. "The Social Integration of Older People in Italy". A: A. Walker (ed.), 1995, p. 229-261
- Flynn, T. (ed.). *Solidarity Between Generations*. Quimper, France, Editions Nouvelle du Finistere, 1995
- Guillemard, A. M.; Argoud, D. "The Social Integration of Older People in France". A: Walker (ed.), 1995, p. 75-110.
- Harvey, D. *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell, 1989
- Hudson, R. B. "Old-Age Politics in a Period of Change". A: McCluskey, N. G.; Borgatta, E. F. (ed.). *Aging and Society*. Londres: Sage, 1980, p. 147-189
- Jenkins, J. C.; Klaudemans, B. (ed.). *The Politics of Social Protest*. Londres: UCL Press
- Kohli, M.; Rein, M.; Guillemard, A. M.; Van Gunsteren, H. (ed.). *Time for Retirement*. Cambridge: CUP, 1991
- Leichsenring, K. *Personal Communication*, 23 February, 1996
- Neugarten, B. L. "Age Groups in American Society and the Rise of the 'Young-Old'", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 415 (1974), p. 189-98
- O'Connor, J. *The Fiscal Crisis of the State*. Londres: St. Martin's Press, 1977
- OECD. *Reforming Public Pensions*. París: OECD, 1988a
- OECD. *Ageing Populations. The Social Policy Implications*. París: OECD. 1988b
- OECD. *New Orientations for Social Policy*. París: OECD, 1994
- Pampel, F. C.; Williamson, J. B. *Age, Class, Politics and the Welfare State*. Cambridge: CUP, 1989
- Pampel, F.; Williamson, J. B.; Stryker, R. "Class Context and Pension Response to Demographic Structure in Advanced Industrial Democracies". *Social Problems*, vol. 37, núm. 4 (1990), p. 535-550.
- Perista, H. "The Social Integration of Older People in Portugal". A: Walker (ed.), 1995, p. 340-359
- Platz, M.; Petersen, N. F. "The Social Integration of Older People in Denmark". A: Walker (ed.) 1995, p. 46-74.
- Rijsselt, R. "The Social Integration of Older People in the Netherlands". A: Walker (ed.), 1995, p. 306-339.
- Spicker, P. "The Principal of Subsidiarity and the Social Policy of the European Community", *Journal of European Social Policy*, vol. 1 (1991), núm. 1, p. 3-14
- Titmuss, R. M. "The Social Division of Welfare" in *idem, Essays on The Welfare State*. Londres: Allen & Unwin, 1958, p. 34-55
- Torres-Gil, F. *The New Ageing Politics and Change in America*. Nova York: Auburn House, 1992
- Torres-Gil, F. "Interest Group Politics: Generational Changes in the Politics of Aging". A: Bengtson, V.; A. Achenbaum (ed.). *The Changing Contract Across Generations*. Nova York: Aldine, 1993, p. 239-258
- Verté, D.; Ponjaert-Kristoffersen, I.; Geerts, C. "Political Participation of Elderly in Local Policy". A: A. Carell et al. (ed.). *Political Participation and Representation of Elderly People in Europe*. Bonn: German Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, 1996, p. 121-126
- Walker, A. "The Economic 'Burden' of Ageing and the Prospect of Intergenerational Conflict", *Ageing and Society*, vol. 10 (1990), núm. 4, p. 377-396
- Walker, A. (ed.). *Older People in Europe: Social Integration*. Brussels: Commission of the European Communities, DGV, 1995
- Walker, A.; Guillemard, A. M.; Alber, J. *Older People in Europe: Social and Economic Policies*. Brussels: Commission of the European Communities, 1993
- Walker, A.; Walker, C.; Ryan, T. "Older People with Learning Difficulties: A Case of Double Jeopardy", *Ageing and Society* (Forthcoming), 1996
- Williamson, J. B., Evans, L.; Powell, L. A. *Politics of Ageing*. Springfield, Illinois: Charles Thomas, 1982
- Wilson, G. "The Challenge of an Ageing Electorate: Changes in the Formation of Social Policy in Europe?". *Journal of European Social Policy*, vol. 3 (1993), núm. 2, p. 91-105